کاریگەریی شاعیرانی پێشەنگ لەسەر میرزا ئەحمەدی داواشی

نموونە: خانا و مەولەوی

عەدالەت کەریمی

کورتە:

شیعری نووسراوی کوردی هەر وەکوو شیعری هەموو میللەتان، لە سەرەتاوە بە شیعری کلاسیک دەستی پێ کردووە. ماوەیەکی دوورودرێژ، شۆڕەسواری ناو مەیدانی شیعر بووە و گەشتی خۆی کردووە. بەپێی سروشت و هەست و هۆشی شاعیر یان هەر وەکوو پەیڕەوی کردنی شیعری کلاسیکی گەلانی تر، هەروەها بەپێی پەیوەندیی بیروباوەڕ لە لایەک و نزیکایەتی زمان لە لایەکی دیکەوە؛ لێکچوونی بابەت و ناوەڕۆک لە بەرهەمی ئەدەبیی ئەم گەلانە دیار هاتووەتە ئاراوە. بەشێکی ئەو بەرهەمانە لەژێر کاریگەریی بووە و هەندێک شارەزا و ڕەوانبێژان توانیویانە بەرگ و پۆشتەیەکی کوردەواریی بە بەردا بکەن. ئەم کاریگەریی دانانە، لەناو خودی مێژووی ئەدەبی کوردیشدا هەیە. مێژووی ئەدەبی کوردی و ژانری شیعر لەسەر دەستی شاعیرانی پێشەنگ لەدایکبووە و گەشەی سەندووە و پەرەی پێ دراوە، کە نموونەی بەرزیان بابا تاهیری هەمەدانی، مەلا پەرێشان، مەلای جزیری، فەقێ تەیران، بێسارانی، خانای قوبادی، مەولەوی، نالی و دەیانی دیکە. ئەم شاعیرە داهێنەرانە چی لە ئاستی فۆرم و چی لە ئاستی ناوەڕۆکدا دەیان ئەزموونی جۆراوجۆری داهێنانیان بەرهەمهێنانەوە کە بوون بە قوتابخانەی فێربوون و سەرچاوەی ئیلهامی نووسین و داهێنان بۆ چەند نەوەیەک لە شاعیرانی دوای خۆیان. لەم وتارەدا کاریگەریی چەند شاعیری پێشەنگی کلاسیکی کوردیی لەسەر شیعری میرزا ئەحمەدی داواشی دەخەینە بەر باس. بەتایبەت خانای قوبادی و مەولەوی تاوگۆزی.

کلیل واژە: ئەحمەد داواشی، خۆشەویستی نیشتمان، سروشت ،خانانی قوبادی ،مەولەوی کورد

kakeyjf@gmail.com

تاثیر پذیری میرزا احمد داواشی ازشعران پیش ازخود به عنوان نمونه خانای قوبادی و مولوی کرد

چکیده:

تاریخ شعرمکتوب کوردی همچون سایر ملت ها درابتدا با ادبیات کلاسیک آغاز شده وبرای مدت ها این سبک، یکه تاز میدان ادب وفرهنگ بوده است. براین اساس،توجه به گرایش، احساس وذهن شاعر وتاسی از شاعر سایرملت ها همچنین قرابت افکاروزبان ارتباط محسوس بین شعراز نظر محتوا ومضمون درطول زمان شکل گرفته است.

بخشی از این آثار از شعرای دیگر فرهنگ ها تاثیر پذیرفته وشاعران کرد با رویکرد وجهابینی خود، آن را به سبک و سیاق خاص خود آراسته اند، فاصله این اثر گذاری و درمقابل تاثیر پذیری دربین شاعران کرد نیز مشهود است. تاریخ ادبیات کردی و سبک شعرآن، باید طولای شاعران پیشرو وغنا یافته وبار معنایی گسترده تری پیدا کرده است.

از نمونه های برجسته می توان به باباطاهر عریان، ملا پریشان، ملای جزیری، فقی طیران، بیسارانی، خانای قوبادی، مه وله وی کورد، نالی و...اشاره کرد.

این شاعران خلاق ومبتکر از نظر مفهوم وشکل ساختاری،دهااثرفاخری را بر دستاوردهای ادبیات کوردی افزوده اند که هریک به مکتبی برای فراگیر ادبی ومنبع الهام برای شاعران پس از خود مبدل شدند. دراین مقاله، تاثیرگذاری دو شاعرپیشرو ادبیات کلاسیک کوردی را برشعر میرزا احمد داواشی واکاوی خواهیم کرد.

کلید واژه : احمد داواشی، میهن پرستی ، طبیعت ، خانای قبادی ، مولوی کُرد

The influence of Mirza Ahmad Dawashi on the poets before him as an example of QobadiandMaulvi.

Abstract:

The history of Kurdish written poetry, like other nations, first started with classical literature, and for a long time this style has been at the forefront of literature and culture. Therefore, paying attention to the tendency, feeling and mind of the poet and the poet of other nations, as well as the affinity of thoughts and language of communication. The feeling between the poem in terms of content and theme has been formed over time. Some of these works have been influenced by poets of other cultures, and Kurdish poets have embellished it in their own unique style and style with their unique approach. The history of Kurdish literature and its style of poetry must have been enriched and enriched by the leading poets and gained a wider meaning. Among the outstanding examples, we can mention Baba Taher Arian, Mullah Parshan, Mullah Jaziri, Faqi Tayran, Bisarani, Khanai Qubadi, Meh Waleh We Kurd, Nali etc. These creative and innovative poets, in terms of concept and structural form, have added dozens of great works to the achievements of Kurdish literature, each of which became a school for literary scholars and a source of inspiration for poets after them. In this article, we will analyze the influence of two leading poets of classical Kurdish literature on the poetry of Mirza Ahmad Dawashi.

Key words: Ahmad Davashi, patriotism, nature, Qabadi Khana, Kurdish cleric

پێشەکی:

میرزا ئەحمەدی داواشی:

میرزا ئەحمەد داواشی کوڕی محەممەد لەنێوان ساڵانی (١٢٨٤ بۆ ١٣٩٥) کۆچی هەتاوی ژیاوە. لە شاری ڕوانسەر سەر بە پارێزگای کرماشان هاتووەتە دونیاوە. هەر بە منداڵی نراوەتە بەر خوێندن و وەکوو فەقێ لە مەکتەبی گوندی تەم تەم سەر بە شاری ڕوانسەر وانەی فەقێیەتی تەواو کردووە. میرزا ئەحمەد هەر بە منداڵی بەهۆی کار و پیشەی باوکییەوە کە لە خزمەت حاکمان و دەسەڵاتدارانی ئەردەڵاندا بووە، لەگەڵ کەسایەتیی سیاسی و لە مەکتەبی تەم تەمیش دا لەگەڵ کەسایەتییە گەورەکانی ئەو ناوچەیە و شاعیران و نووسەراندا هاوقسە بووە و هەر کام کاریگەری خۆیان لە سەر کەسایەتیی میرزا ئەحمەد داناوە. میرزا ئەحمەدی داواشی یەکێکە لە شاعیرانی سەد ساڵی ڕابردوو، کە لە فۆرمدا پەیڕەوی لە شێوازی کلاسیکی ئەدەبی کوردیی گۆران دەکرد کە بە هەر دوو زاری گۆرانی و سۆرانی شیعری هۆنیوەتەوە. جگە لە ئاگاداری لە شیعری کوردی، میرزا وا دیارە ئاگاداری نووسین و شیعری شاعیرانی فارس پێش خۆی و سەردەمی خۆی هەبووە و هەوڵی دەستخستنی نووسین و دیوانەکانی داون و کەڵکی لێ وەرگرتوون. هەروەها جگە لە زمانی کوردی کە زمانی دایکی بووە، ئاشنا و شارەزایی لەگەڵ زمانەکانی فارسی و عەرەبی هەبووە. بەپێی ئەو بەڵگە شیعرییانەی لە دیوانەکەیدا بەرچاو دەکەون و بە خوێندنەوە و تێگەیشتن لە شیعرەکانیدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە کەسایەتییەکی خاوەن هزر و ئاکار. زۆر بابەتی فیکری سیاسی و کۆمەڵایەتی و نیشتمانی و نەتەوەیی و پەروەردەیی لە شیعرەکانیدا ڕەنگیان داوەتەوە.

ئەزموونەکانی شیعر و داهێنان:

پرۆسەی داهێنان و ئەزموونی شیعری لە چوار ئاستدا دیواری دەکرێت. یەکەم: شاعیر خۆی داهێنەرە و بە دوور لە ژێر کاریگەریی شاعیرێکی دیکە، دەقی نووسیوەتەوە. دووەم: شاعیر لەژێر کاریگەریی شاعیرێکی دیکەدایە بەڵام دەتوانێت جیاواز بێت و تایبەتمەندیی خۆی بە دەقەکە ببەخشێت. سێیەم: شاعیر لەژێر کاریگەریی شاعیرێکی دیکەدایە بەڵام دەتوانێت تازەگەریی لە بابەت و فۆرمدا بکات. چوارەم: شاعیر لەناو بازنەی لاساییکردنەوەی یەکێک لە سێ ئەزموونەکەی پێشوودایە.

شاعیرانی کورد، بەدەر نین لەم چوار ئەزموونە. ئەگەر لەسەر ئەزموونی شیعری ستوونی بە زمانی کوردیی ناوەندیدا پاس دانی بکەین، دەتوانین بڵێین: ئەزموونی نالی داهێنەرانەیە و ئەزموونی مەحوی جوداخوازانەیە لە نالی و ئەزموونی گۆران نوێگەرییە لە هەر دوو شاعیر و ژمارەیەکی زۆر لە شاعیرانی ئەو سەردەمانەدا لە ناو بازنەی لاساییکردنەوەی باوی ئەزموونەکانی ئەم سێ شاعیرانەن.

کاریگەری شاعیرانی کلاسیکی لەسەر شیعری میرزا ئەحمەد:

شاعیرانی کورد وەکوو شاعیرانی هەموو نەتەوەیەکی تر، لە هەڵبەستەکانیاندا بە زۆری پەیڕەویی شیعری شاعیرانی بەر لە خۆیانیان دەکرد، بەهۆی ئەوەی کە شوێنی خوێندن و فێربوون لە وڵاتی کوردەواریدا بریتی بووە لە حوجرە و کونجی مزگەوتەکان، لەبەر ئەوە بە تەیبەت شاعیرەکانی کوردی ئەوسا یان مەلا و فەقێ بوون، یان پەیوەندییەکی بەهێزیان بووە لەگەڵ مەلا و و فەقێ و هاتووچۆکەرانی مزگەوتدا. (سەرجەمی بەرهەم محەممەد ڕەسووڵ هاوار سلێمان ٢٠٠٨ل ١٠٦) سەبارەت بە میرزا ئەحمەدی داواشی دەتوانین بڵێین دوا بەرەی شاعیری کلاسیک و حوجرەکانە کە پەیڕەوی شاعیرانی پێش خۆی کردووە لە ڕێگەی حوجرە و مزگەوتەکانەوە لەبەر ئەوە هەر بە منداڵی لە حوجرەکاندا نراوەتە بەر خوێندن و تا کۆچیی دوایی دەکات، لە نەهجی ئەو پەروەردەیە دەرناچێت.

ئەوەی دیارە ئەوەیە، کە هەر مەکتەبێک لەسەر مەکتەبەکانی پێش خۆی دانراوە. بەڵام ئەو شتەی گرنگە، ئەوەیە کە هەر مەکتەبێکی تازە کە هاتووە؛ میراتی هونەری و ئەدەبی و مەکتەبەکەی پێش خۆی ئاوێتەی ڕوانگەیەکی تازە کردووە و لە چوارچێوەی تایبەتمەندییەکانی خۆیدا کەڵکی لێ وەرگرتوون. کاتێک باس لە ئەدەبی کلاسیکی کوردی بە زاری گۆرانی لەم دەڤەرەدا دەکەین، جگە لە شاعیرانی لەک و لوڕ خێرا خانای قوبادی و مەولەوی تاوگۆزی و چەند کەسێکی ترمان بە خەیاڵدا دێ. ئەمە جگە لە نالی و مەحوی و حاجی قادری کۆیی و...کە بە زاری سۆرانی شیعریان نووسیوە و بە دڵنیایەوە هەر کام لەم بلیمەتانە لە ڕێگەی ئەوی تریانەوە ئاگاداری شیعر و نووسین و بیروباوەڕی یەکتر بوون. میرزا ئەحمەدی داواشیش وەک لە شیعرەکانیدا دەردەکەوێت قوتابی قوتابخانەی ئەو کەڵە شاعیرانە بووە. بەتایبەتی خانای قوبادی و مەولەوی.

کاریگەریی خانای قوبادی:

خانای قوبادی (١٧٠٠ - ١٧٧٢ز) یەکێکە لە شاعیرە گەورەکانی کورد بەتایبەتی لە هۆنینەوەی داستانە شیعر. خانا کاریگەریی لە سەر زۆر شاعیری سەردەمی خۆی و دوای خۆی داناوە. ئەم کاریگەرییە بەسەر دیوانی میرزا ئەحمەدیشەوە زۆر پڕ ڕەنگە کە خۆی لە شیعرەکانیدا ئاماژەی پێ دەکات کە قوتابیی قوتابخانە شیعرییەکەی خانا بووە. چی لە شیعرە ئایینییەکانی وەک حەوت تەرجیعبەند و میعراج و حەماسی و عاشقانەکانی وەک شیرین و فەرهاد شیعرە نەتەوەیییەکانیدا، کاریگەری لەسەر داناون و ئیلهامی لێ وەرگرتوون.

نموونەی یەکەم:

داواشی لە شیعری شیرین و فەرهاددا ئیلهامی لە شیعری شیرین و فەرهادی خانای قوبادی وەرگرتووە. بەپێی شیعرەکەی داواشی بێت، خانا بە هەر هۆکارێک بووبێت، ئەم بەشەی لە داستانی شیرین و فەرهاد کە لە سەر زاری دانیشتووانی ناوچەی کرماشانەوە بووە و هێشتاش ماوەتەوە؛ نەهێناوە و لە قەڵەمی خستووە. بۆیە داواشی خۆی لە بەرامبەری خانادا وەک خانا دەبینێت لە بەرانبەر نیزامیدا، کە شیرین و فەرهادی نیزامی نووسیوەتەوە:

میررزا ئەحمەد:

ئەحمەد چون خانای خاس خەیاڵ خامە

ئینشا کەرد بەی تەور ئی نامەی نامە

خانا:

ئەوڕۆ کە نامەی عەنبەر شەمامە

وەش بۆ کەرد جە موشک ئینشای ئەی نامە

عەزیز ئەلقەدی ئەر چون نزامی

بپەرسۆ ئەحواڵ ئەی نامەی نامی

میرزا ئەحمەدی داواشی جگە لەوەی کە ئاگاداری شیعر و نووسینەکانی شاعیرانی پێش خۆی بەتایبەت خانا و مەولەوی و کۆماسی و... بووە، بە باشیش ئاگاداری بەشی ئەدەبی فۆلکلۆر بووە. هەتا بڵێی بەشێکی ئێجگار بە نرخی ئەدەبیاتی کوردییە و لە هەندێک قۆناخدا دەگاتە پلەی وێژەی گەلە پێشکەوتووەکان، وەک داستانە حەماسی و عاشقانە و ئەخلاقی و عیرفانی کە لە شیعرەکانیدا بەرچاوە. ئەو بەشەی لە شیرین و فەرهاد کە ئەحمەد داواشی بە ناتەواوی دەزانێت، گوایە پیرەژنەکە فەرهاد دەکوژێت. پیرەژنە بە بە خەسرەو دەڵێت من دەچم بۆ لای فەرهاد و کارێک دەکەم خۆی بکوژێت، پیلانەکەی خۆی وا دادەڕێژێت کە من دەچم، ئێوە نیوەڕۆ ڕان و گایەل هاتنەوە پەچە سارەمیان بکەن کە دەنگی سارەمای گاو گوێرە و مێ و بەرخ و بزنە کار و ژن و پیاو تێکەڵ بوون، گورێی ڕان و بەرگەل گاوگوێرەکە بکەن، لە قاڵی ئاوایی فەرهاد دەپرسێت ئەو قاڵە و هەرایە چییە؟ من دەڵێم شیرین خۆی کوشتووە. بەمەش فەرهاد بەرگەی مەرگی شیرین ناگرێت و خۆی دەکوژێت. ئەم کارە لە ئاواییدا هەر بەو جۆرە ڕوو دەدات کە پیلانی بۆ دانرابوو. فەرهاد لە پیرەژنە نزیک دەبێتەوە و پرسیاری لێ دەکات و دەڵێت ئەو قاڵ و

هەرایەی ناو ئاوایی چییە؟ پیر ژن دەڵێت شیرین خۆی کوشتووە. فەرهاد بەرگەی ئەو هەواڵە ناخۆشە ناگرێت و قوڵنگێکی سەد مەنی بە دەستییەوەیە و هەڵی دەکاتە ئاسمان بە سەری خۆیدا دەکێشێت و دەڵێت:

قوڵنگەی سەدمەنی هامڕازی چۆڵم

بێرە خوارەوە دەکە کاپۆڵم

قوڵنگە دێتە خوارەوە و لە کەللەی سەری فەرهاد دەدات و دەیکات بە دوو شەقەوە. هەواڵیش دەبات بۆ شیرین کە فەرهاد خۆی کوشتووە.

ئەحمەد داواشی.

ئەحمەد چون خانای خاس خەیاڵ خامە

ئینشا کەرد بەی تەور، ئی نامی نمە

شنەفتش شیرین باڵا زەڕ ستوون

ستوون کرد قامەت، لە پشت گوڵگوون

بە شین و شیوەن بە داد و بیداد

داد مەکەرد مەوات فەرهاد ناشاد

کام دڵ جە سەنگ بی زەردەی خەدەنگ بۆ

چون فەرهاد سەرش سپەردەی سەنگ بۆ

دوچار بەڵای، کۆس ناحەق بۆ

فەرقش چون فەرهاد وە تێشە شەق بۆ

وات: بە کەنیزان بێ پەردە شەرمێ

با شین فەرهاد گێریم وە گەرمێ

ئەو شەو شیرین شین ڕەستاخێز مەکەرد

نفرین وە بەخت تەخت، شای پەروێز مەکەرد

چون سپیدە دەم، غونچەی سوبح خێزا

شیرین چون شیرین تاڵی شەو بێزا

چەنی کەنیزان، دوڕدانەی مەکنوون

تەشریفشان بەرد، وە پای بێستوون

دیش فەرهاد چون شیر زامی خەتەرناک

لە پای بێستوون کەفتەن وە هیلاک

تا دیش زیرنا، لە پشت گوڵگوون

واروو وێنەی گوڵ، وێش کەرد سەرنگوون

وە تاک ڕواڵا، چون غەزاڵەی تاک

وە چاڵاک نیا سەر، فەرهاد وە چاک

وە زایڵەی بەرز، فەرهادش لاوان

والاوان تا سەنگ بێستوون تاوان

شیرین پەی مەڵهەم، شەفای ئێش ئەو

دەم نیا وە دەم زام و ڕێش ئەو

واتش: فیدات بام فەرهاد ناشاد

شیرین مەردە بای، سەرت دا وە باد

شیرین چون شیرین شیرین تەڕ لەقەن

ئاوەردش وە هۆش، فەرهاد کۆکەن

فەرهاد وات: ئۆخەی، شیرین نەمەردم

گیان شیرین فیدای، گیان شیرین کەردم

شیرین وات: فەرهاد پەی چە واکەردی؟

فەرهاد وات: شیرین واتەن، تۆ مەردی

من کە شنەفتم، نام مەرگ تۆ

مەرگم واجب بی، ڕاست بۆ یا درۆ

ئینە شیرینەن جە ڕای دڵداری

ئامان پەی فەرهاد مەکەرۆ زاری

ئانە فەرهادەن گیرۆدەی عەشقەن

پەی ئەهل عاشق، ئینە سەرمەشقەن

هەرکەس چون فەرهاد، عەشقش پیشە بۆ

فەرقش مەبۆ شەق، مەودای تێشە بۆ

عاشق کەسێوەن، نەنیشۆ وە شاد

تا لە ڕای مەتڵەب، سەر نەدۆ وە باد

نموونەی دووەم:

میرزا ئەحمەد لە شیعرێکی دیکەیدا جێ پێی حەوت بەندەکە بەناوبانگەکەی خانا هەڵدەگرێت کە لە ڕوخساردا تەرجیعبەندە و لە ناوەڕۆکدا موناجاتە. میرزا ئەحمەد نەک هەر وێنە و خەیاڵی شیعری لە خانا وەرگرتووە، بەڵکوو بابەتی فێریشی لێ وەرگرتووە. لەم نموونەی خوارەوەدا میرزا ئەحمەد بابەتی (مسیر) و (مخیر) کرداری مرۆڤ دەهێنێتە ئاراوە و هاوشێوەی خانا دەیەوێت بڵێت خۆم و کردەوەکانم ئافەریدەی بڕیارێکی ئەزەلین:

خانا:

یاحەی ئەر بەدخووم، ئەر پاکیزە خووم

گونای من چێشە؟ ئافەریدەی تووم

ساکە کێشانت بینای باڵا دەست

من هەر سونع تۆم، ئەر خاسم، ئەر پەست

میرزائەحمەد:

ئەورۆ جە عەدەم، دنیات کەرد سرشت

وێت کێشای تەسویر، فەرقەی زیبا و زشت

وات قەرار داگە، لە سەر عالەم گشت

گاگا پشت وە زین گاگا زین وە پشت

ئەگەر بەدکارم، مانعم تۆوی

چون کە جە ئەزەڵ، سانعم تۆوی

کاریگەریی مەولەوی:

مەولەوی تاوگۆزی (١٨٠٦ - ١٨٨٢ز) یەکێکە لە شاعیرانی گەورەی کورد و دوا نوێنەری گەورەی قوتابخانەی شیعری کوردیی گۆرانە. دەستێکی باڵای لە شیعری سۆفیگەریی و پەسنی سروشتدا هەیە. کاریگەریی مەولەوی لەسەر شاعیرانی سەردەمی خۆی و دوای خۆی گەلێک زۆرە. ئەم کاریگەرییە شیعری میرزا ئەحمەدی داواشیشی گرتووەتەوە. میرزا ئەحمەد بەکەڵک وەرگرتن لە شیعری بەزمی شادی یان (نامەی نەوتیت)ی مەولەوی کە وەسفی زەماوەند و شایی و ئاهەنگگێڕانێک دەکات، کە خۆی لەوێ نەبووە و لە ڕێگەی خاڵۆی کۆماسیەوە ئاگاداری چۆنیەتی بەڕێوەچوونی ئەو زەماوەند و خۆش ڕابواردنەی چەند دۆست و هاوڕێیەکی دەکات، بەبێ حزووری

مەولەوی، شیعری (شیم وە توانکەش)ی داناوە. کە دەتوانین بڵێین ئەحمەد داواشی وەک شاگردە جۆلاکە مەکۆی جۆلاکەی بدزێت، مەکۆکەی مەولەوی دزیوە و بە شوێن خۆیدا نایەتەوە ئەو شیعرەی کردووە بە ئاوێنەیەکی سەر تا پێ بۆ وێناکردنی ژیان و پێناسەیەکی فەرهەنگیی کولتووری کوردی کە مشت دەکات بە توێشەوەرەی فەرهەنگ و کولتوور و جوگرافیا و سروشتی کوردستاندا و ناوچەی نیشتەجێبوونی مشت مشت وشەی ڕەنگین و جوان دێ بە دەستیدا و بە ناوی بەشێکی هەرە زۆر و هەرە گرنگ و پڕ بایەخ لە کەژ و کۆ شاخ و داخ کانیاو و تەپ و یاڵ شێوەی نەریت و بەڕێوەبردنی شایی و بگرە خەم و پەژارە و جلوبەرگی کوردیی پیاوانە و ژنانە کە ئێستاش بەشێک لە میراتی فەرهەنگی و فۆلکلۆری ئێمە دێنە هەژمار، هەر کام لەو خشڵ و کەرەستانە هێمایەکن لە باوەڕی ئایینی هەزاران ساڵەی کورد وەسفی ئەو شایی و زەماوەند و ئاهەنگگێڕانەی توانکەش دەکات، و کەلەپوور و سامانی نەتەوایەتی و دەست بژار دەکات کە دەست بژار کردن و ناوهێنان و ئاماژە پێکردنیان لە شیعری میرزا ئەحمەدی داواشیدا ئاستی شارە زایی ئەو شاعیرە دەگەیەنێت لە مێژوو و کەلە پوور و زمان و ئەدەبی میللەتەکەیت بەگشتی.

مەولەوی:

دەڵاڵەت جۆشۆ چوون ڕۆی ئازادی

گەرمەی گەرم نەزم بەزم پڕ شادی

میرزائەحمەد:

ئازیز جات خاڵی، نەو ئازادییە

نەو بەزم و تەرەب، شەوق و شادییە

لە تەقەی دەهۆڵ، لە چریکەی ساز

دەنگ زیڵ بەم، سەدای هەی شاواز

مەولەوی:

خەمیاو و چەمیای ناز نیمچە کناچان

دەنگ هەی شاباش نەوجوان واچان

شاباش شادیی شەیدای شاباشان

خاس خاس کزەی سۆز دەروون خاش خاشان

میرزا ئەحمەد:

لفکەی دەسماڵان، گرپەی پووشین بی

زڕەی سەر ئاوێز، جرپەی پوتین بی

مەولەوی:

خشە و خشپەی خاس، ترپەی پەنجەی کەوش

عیشوە و نەزاکەت، کریشمەی بێ خەوش

میرزا ئەحمەد:

خپشەی پای شەوبەند، زرنگەی لاسەرە

زڕەی مۆرە و گۆ، خرنگەی کەمەرە

مەولەوی:

شەوق زەرق و بەرەق فەرقە زەڕکڵاو

ورشە و پرشەی خۆی کولم بۆ گوڵاو

میرزائەحمەد:

شەوق پێشانی، بریقەی کڵاوزەڕ

قریقەی نازاران، تریقەی لوولووی تەڕ

مەولەوی:

سەمای دەسماڵان، ڕمای نەوهاڵان

نەمای مەلالان، نمای وەش حاڵان

میرزا ئەحمەد:

دەیدە غەزاڵان، نەوبەر نەمامان

قامەت شمشاڵان، عەرعەر ئەنامان

مەولەوی:

لارەی قەتارەی لاو شەدە لاران

ئیشارەی کەم کەم پەنجە وشاران

میرزا ئەحمەد:

هەرکەس با کەسی، بەین بەستش بی

جەو دەم بێ پەروا، دەس وە دەستش بی

مەولەوی:

شاخەی شریخەی خشڵ نیمەڕەنگ

فڕەی فۆتەی شۆڕ، پاژنۆی گوڵەنگ چەنگ

میرزا ئەحمەد:

گاز قولاوان، پایەی کێل گێلە

نێش ئەقرەوان، سایەی پاپۆیلە

مەولەوی:

وه لیمۆی ئاڵای کاڵای باڵای شەنگ

قرچە و چۆقەی جەرگ، دڵ وە خەمان تەنگ

میرزا ئەحمەد:

خاڵان لە شەفاف، شەمیم ئەفزای زوڵف

یەخە و سینە و مەم، نارەزا وە قوڵف

مەولەوی:

شاخەی شۆخ خشڵ سەرسینەی سیم وەنگ

فرەی فۆتەی شۆڕ، پاژنە و گوڵەنگ جەنگ

میزا ئەحمەد:

مەداشان وە هەم، لەرزانە و گوڵەنگ

زۆڵف زنج خاڵ، فەرزانە وە جەنگ

پێشبینی لە شیعری داواشیدا:

یەکێک لەو بابەتە هەستیارانەی میرزا ئەحمەد دەستی بۆ بردووە و لە شیعری پێ نووسیوەتەوە، بریتییە لە بابەتی پێشبینیی ڕووداوەکانی داهاتوو، کە ئەمەش مێژوویەکی دێرینی لە هزری ئایینی و ئەدەبیاتی گەلاندا هەیە. ئەدەبیاتی کوردیش خاڵی نییە لەم بابەتە. میرزا ئەحمەد لەژێر کاریگەریی عێل بەگی جاف (سەدەی ١٦ز)دا و بە هەمان کێش و سەر وا شیعرێکی پێشبینی نووسیوە. ئەمەش ئاستی هزر و هەستیاریی شاعیر دەردەخات لە بەرانبەر ڕووداوە مێژووییەکان و چارەنووس و ئاراستەی ئەم ڕووداوانە. هەر وەک پێشتر ئاماژەی پێ درا میرزا ئەحمەد داواشی لە ڕێگەی حوجرە و مزگەوت پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە بە باشی ئاگاداری مێژوو بووە و هەروەها ئاگادار و ئاشنای نووسین و شیعری شاعیرانی پێش خۆی بووە. لە بەرامبەر هەموو ئەمانەدا کەمتەرخەم نەبووە و بە پێی تێگەیشتن و هەلومەرجی ژیانی سەردەم لەسەریان تێ فکریوە و هەڵوێستی نواندووە.

ڕوانگە و بۆچوونەکانیانی هێناوە و ئاوێتەی ڕوانگە و بۆچوونەکانی خوێ کردوون و بە تازەگەرییەوە لە چوارچێوەی تایبەتمەندییەکانی خوێدا کەڵکی لێ وەرگرتوون. ئەوەی زۆر جێگەی سەرنج و تێ ڕامانی خوێنەرە لە پێشگوییەکانی میرزا ئەحمەددا دوو خاڵی هەرە گرنگە کە هەم لەم پاش مەرگی خودی شاعیر ڕوویان داوە و هەر کامە و بە شێوەیەک کاریگەرییەکی نەرێنییان لەسەر کیانی نەتەوە و نیشتمان و ژیانی خەڵک داناوە. نموونە:

میرزئەحمەد دواشی

دەمێ دەورەی مەڵا ئەوێت

ئێران پڕ لە بەڵا ئەوێت

سەنگەر لەسەر قەڵا ئەوێت

قەتڵ بە ناو ئەڵڵا ئەوێت

هەروا بووگە و هەروا ئەوێت

ئاخر ئەمر هەروا ئەوێت

عێل بەگی جاف

ناوی مەڵا بە نەگ دەبێ

دونیا لە مەڵا تەنگ دەبێ

دی دەی مەڵا زڵمات دەبێ

نەوا بێ عوودوو نەی دەبێ

ایل بیگ جاف چاپ تهران ١٣٨٤

صدیق صفی زادە.

عێل بەگی جاف چاپ تاران ساڵی ١٣٨٤ سدیق سەفی زادە

ئەمە هەر ئەوەیە کە داعش و مەلا و ئایینە توندڕەوەکان لەم دە ساڵەی دواییەدا بەناوی ئەڵڵاوە لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا بەتایبەتی لە خاکی کوردستاندا کردیان هەزاران مرۆڤی بێتاوانیان دا بەری شەپۆلی بوغز و غەرەز و نەزانی خۆیان.

میرزا ئەحمەد جگە لە شیعری ئەم شاعیرانە ئاشنا بووە بە بەشێکی هەرە زۆر لە شانامەی کوردی، نامەی سەرەنجام، بگرە ماریفەت و پیری شالیار دەیان هەڵبەست و هۆنراوەی جیاوازی حەماسی عیرفانی و... کە بوونەتە نەخشی چێنراوی تان و پۆی قاڵیی فەرهەنگ و کولتوور و ئەدەبیاتی کوردی و ڕەنگ ڕێژی کردوون. چەند دەقێکی کە تایبەتن بە وەسف و ستایشی سروشتی نیشتمانەکەی کوردستان و هەر کام لەم دەقانەی بە شێوەیەک وەسفی کوردستانی تێدایە.

میرزا ئەحمەد و شیعری نیشتمانی:

ناوەڕۆکی هەڵوێستی نیشتمانی و نەتەوەیی و خۆشەویستی دەربڕین بۆ نیشتمان بۆ یە کەم جار لای ئەحمەدی خانی (سەدەی ١٧ز) و لای حاجی قادری کۆیی وەکوو قوتابییەکی خانی و قۆناغی دووەم (سەدەی ١٩ز) و لای ئەسیری کەرکووکی نەوەی سێیەمی ئەو قوتابخانەیە (سەدەی ٢٠ز) و دەیان شاعیری دیکەی سەدەی بیست، شکڵ و شێوەی خۆی لە شیعری کوردیدا وەرگرت. چەندین شاعیر و نووسەری نەتەوەیی دیکە وەک سەرەتایەکی سەرهەڵدانی بیر و هەڵوێستی نیشتمانی و کیانی نەتەوەیی دەرکەوتوون و دەناسرێن کە بەدڵنیاییەوە میرزا ئەحمەد داواشی ئاگاداری کارەکانیان بووە و خۆشی بە چەند دەقێکی بەرز دەچێتە ڕیزی ئەو شاعیرانەوە.

نموونە ئەم دەقە شیعرییەی کە ستایشە و شێواز و ناوەڕۆکی ئایینی لەخۆگرتووە و تێکەڵ بە بیر و هەڵوێستی نیشتمانیی کردووە. چونکە لە تێکڕای هۆنراوەی وەسفی سروشتییەکانیدا دیمەنی تایبەتی و ناوی جێگە و چیا و ڕووبار و گوڵی بە هۆنراوە بۆ مێژووی بیر و هۆشی نەوەی دواڕۆژ بە یادگار هێشتووەتەوە:

شەماڵ وە جایە، شەماڵ وە جایە

شەماڵ مەکیانووت، بشۆ وە جایە

چون ئەوجا نییە، لە هیچ جا جایە

نیەنش بەغتیر، سومبڵ گیایە

عوزر ناوەری نەواچی شەوە

تا مەشی وە سەر، قولەی سەرکەوە

نەوعی بۆ یاری، وە گەڕاوەدا

هەراسان نەکەیت، کەس لە خاوەدا

شەماڵ بۆعەرزم، بکەرە قەبووڵ

بشۆ وە تەواف بارگای شێخ ڕەسووڵ

خاک بارگانەش، وە چەم بماڵە

لاڵە و پاڵە کەر، وە دڵ بناڵە

هەمەت خواهی کەر باڵ دەر دووبارە

تا مەشی وە کۆی، پشت شوانکارە

ڕاستە کوورە ڕاو، سەخت و سەر وە کۆن

کەی شایستەی شەست، پەڕ و باڵ تۆن

مەشی وە جایە سەحرای خوتەن تەرز

سەبز و خۆڕەم و دڵنشین و بەرز

خاکش عەتیقەن ئەشیای قەدیمەن

هەر گۆشەی بدەیەی هەر زەڕ و سیمەن

له پای دامانش، سەراوێ دارۆ

شەماڵ مەویاری، مەوینیش ئارۆ

باغە باغاتەن، گوڵزارەن گوڵەن

زوان قاسرەن، وەسفش موشکڵەن

وە تەنیا بشۆ، وە کانی کەڵەک

بدیە وە کەڵک چێش کەردەن فڵەک

له شیعرەکانیدا خاڵێک لە خاکی نیشتمان بەجێ ناهێڵێت ئەوەی کەژ و کەمەر و کاج و شاخ و داخ کانیاو و باغ و چەم ڕووبار و سەرئاو و هەوار و بێلوگە و ئەشکەوت شەوگە و، نەزەر کردە سەیرانگا و جێگەی مێژوویی ناوچە کوردەوارییەکانی دەهێنێتەوە شیعرە دەسوێنێکی هەزار هەزاری پێ دەهۆنێتەوە. خەیاڵی هەر خوێنەرێکی پێ گرێ دەدا بە جوانیی کوردستانەوە. نموونەی ناوەکانی تاو هەنێمن لە هەورامانی ژاوەرۆ زرێبار زەڕنە بەنیگەز ناراو دەشتی وەڕ مۆردەزناو گولیجی، هەرمێیی بەردە چەرموو تەنگی لۆن مای خۆرەتاو نووری وەیسوەگ کە لە شاهۆیە و بە قسەی زارەکی شمشاڵیان تێ هاویشتووە لە سەراوی گەرمەخانی ڕوانسەر هاتووەتە دەشت، هەروەها سیروان، پاوە، خانەگا، پیرخدر، کۆی قەزاڵە ئەڵک ماراو، سیانزەوەدەری پارکی تاقۆسان کە کۆنترین سەیرانگایەی شیرین بووە، هەر هەمووی بوونەتە کەرەستەی شیعرەکانی:

چون شاهین وەشین، سەید کۆڕکۆڕدا

باڵێ بشانە وە دەشتی وڕدا

یا:

سەرچی وە نشور، چەنی تاو دۆڵاو

چاڵی و چەرگا مەوێنی وە چاو

زڕنەزەڕینە ڕەز لێش مەوارۆ

چون یەک وەجەب خاک بێ ئاو نەدارۆ

فەرامۆش نەبۆ، دەسم وە دامان

نەهار لە تێژ تێژ شام لە ئارەنان

کەواتە هەموو دیمەن و تابلۆ ڕەنگینەکانی کە نیشتمانی داواش یە لە دێڕ بە دێڕی شیعرەکانیدا ئامادەن و هەموویان دیمەنی ڕاستەقینەن، کە کاریگەریان کردووەتە سەر خوێنەر. چونکە هەر هەموویان بیر و کیانێکی نیشمانپەروانەیە و کاریگەرییان کردووتە مێشک و دڵی دەروونی خوێنەری شیعرەکانی.

کوردستان و جوگرافیا و سروشتەکەی بوونەتە ناوەڕۆکی جیاجیای وەسفی و دڵداری و کۆمەڵایەتی و هەروەها بابەتی نیشتمانی و گیانی نیشتمانپەروەری و نەتەوە پەروەرییان تێدا باڵایە. بەڵگەمان بۆن و بەرامەی خۆشەویستی و سۆزی نیشتمانیان پێوە دیارە. کوردستان کوێستان و گەرمیان و سروشت و ژینگەی بوونەتە موتیڤی چەندین دەقی شیعری لە داواشیدا. بوونەتە هێما و لە شیعرەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە وەک هەموو ئەو دەقانە تایبەتن بە وەسف و ستایشی سروشتی نیشتمان و کوردستان. بە قووڵی تەماشاکردن لە کوردستان لای شاعیر کارێکی زۆر پیرۆزە هەڵوێستێکی نیشتمانپەروەرانەیە گیانێکی نەمرانەیە چونکە هەرچی نەخشەی سروشتە لە هۆنراوەکانیدا کوردستانین یادێک لە بزووتنەوە و حوکمڕانییەکەی ئەردەڵان و سەردار ڕەشید و یادێک لە شێخانی نەقشبەندی و گەورەکانی کوردستان و ناوچەی نیشتەجێبوونی دەکات. بێ گومان ئەو ڕووداوانە ئەو کەسایەتییانە کاریگەری و نەخشی خۆیان لای میرزا ئەحمەد بەجێ هێشتووە.

ئاکام:

شیعری کلاسیک هەر وەک ڕەوتی گەشە سەدەی کۆمەڵگاکان لەم ٤٠٠ ساڵەیدا ڕەوتێکی بەرەو پێش چوون بووە و لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەم دا قوناغێکی نوێ بە خۆیەوە بینیوە و لە سەر زۆربەی شاعیرانی نوێ گەرا کاریگەری داناوە،هەروا کەسەر تاوە ئیشارەتی پێ کراوە شاعیرە کۆنەکانی کورد،وەکوو شاعیرانی هەموو نەتەوەیەکی تر،لە هەڵبەستەکانیاندا بە زۆری پەیڕەوەی شیعری شاعیرەکانی بەر لە خۆیانیان کردووە میرزا ئەحمەد داواشی وەک یەکێک لەو شاعیرانە کە بەدوودا بەرەی ئەزموونی ئەدەبی گۆران و سەرەتای ئەزموونی ئەدەبی سۆران بە پەیڕەو کردن کەڵک وەرگرتن لە شاعیرانی پێش خۆی وەک ئەحمەدی خانی سەدەی حەڤدەیەم، خانای

قوبادی سەرەتای سەدەی هەژدەیەم و مەولەوی نۆزدەیەم و حاجی قادری کۆیی نۆزدەیەم بە زمان و شێوا زی دەربڕین و شیعری تایبەت بە خۆی شیعری هۆنیوەتەوە، میرزا ئەحمەد داواشی بە زمانی گۆرانی شیعری بۆ نیشتمان گوتووە و خۆشەویستی بۆ دەربڕیوە چەند شیعرێکی گوزارشت لەو ناوەڕۆکە دەکات ناوەڕۆک و هەڵوێستی نیشتمانی و نەتەوەیی، میرزا ئەحمەد داواشی وەفادار و دڵسۆزی نیشتمانەکەی بووە زۆر بە کەمی باسی خۆی دەکات بەڵکوو باسی سروشت جوگرافیا و جوانی وڵات و سەرجەم خۆشی و ناخۆشی و ناکۆکی و چەوسانەوە و چینایەتییەکان و دەرد و واقیعی کۆمەڵگاکەی دەکات، لەبەرامبەر هەموو کێشە و گرفتەکانی کۆمەڵگادا لەو سەر دەمەدا هەڵوێستی نواندووە شیعری ناڕەزایەتی دەربڕیوە و بە نیسبەت هەموو فەرهەنگی خۆجێی کەلەپووری ناوچەکە کەمتەرخەم نەبووە،

سەرچاوە کان/

١-دیوان میرزا ئەحمەدی داواشی ل: ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٨٠٣، ٣٨١ و ٣٨٢.

٢-كتێبی مەولەوی ناسی ل: ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤.

٣-سەرجەمی بەرهەمەکانی محەمەد ڕەسووڵ هاوار بەرگی چوارەم. ئامادە کردنی: ڕەفیق ساڵح سلێمانی ٢٠٠٨، ل: ١٠٦، ١٦٨، ١٦٩.

٤-دیوانی خانای قوبادی، ل: ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٧، ٣٩٥، ٣٩٩، ٤٠٠.

٥-لەدایکبوونی نەتەوەیەک، فەرهاد پیربال، ل: ٢٣.